

ПЕРЕДМОВА

ІСТОРІЇ НА УЗБІЧЧІ

Останні десятиліття для історіографії принесли низку нових методологічних підходів та практик, з великою критикою попередників та пропозицією нових міждисциплінарних тем, де поруч з історією впевнено наявна соціологія, географічний матеріал надає підстави для сміливих тверджень, а антропологія змінює і фокус поглядів на суспільство. Останні десятиліття — час творення «міфу прикордоння», де географічне розташування визначає соціальні структури та відносність політичних рішень. Історико-географічна область, що я досліджую більше двадцяти років, північно-східна Україна, Слобожанщина у XVII–XVIII ст. опинилася саме там, на місцях зустрічі культур та складних полілогів, суспільних та міжособових взаємодій.

Історики прикордоння — приречені, бо створити повноцінне і систематичне зображення простору надто складно, забагато труднощів та нюансів; суспільство постає нестабільним і незбалансованим, а його просвітницьке упорядкування матиме надто багато уточнень та відхилень. У даному разі часто не монографії, а статті, нариси, спостереження — продукти наукової діяльності, що надають історичному висвітленню розуміння, зважають на необхідні риси минулого, нарешті, окреслюють коло проблем пе-

ПОЛІТИКА

МІСЦЕ ПІДПИСАННЯ ГАДЯЦЬКИХ ПУНКТІВ: НОВЕ ПРИКОРДОННЯ, НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ, КОНФЛІКТИ

Одним із основних сюжетів, пов'язаних із проектом укладання відомих пунктів Війська Запорозького з Річчю Посполитою, буде локація пропозиції цієї угоди, власне місто Гадяч та простори східніше нього. Слабке зважання на локальні особливості укладання угоди почасти спричиняє нерозуміння можливостей для реалізації амбітного проекту щодо «третього народу» Речі Посполитої. Основним питанням у даному разі буде проблема прикордоння та спроб контролю над ним, питання історії самого Гадяча та околиць і формування поруч нового регіону — Слобідської України. Уже самі по собі ці території та їхня передісторія передбачали суперечливість проектів взаємодій. Власне, йдеться про те, що прикордоння з нестабільністю влади на ньому не підходило для певних політичних і дипломатичних рішень.

Станом на сьогодні історіографія історії прикордоння Речі Посполитої (з 1648–1649 рр. Війська Запорозького) та Московської держави представлена низкою важливих праць. Якщо говорити про передісторію, висвітлення руху населення на терени понад Сеймом, Пслем і Ворсколю та міждержавні конфлікти довкола цього простору, то варто згадати про сучасні праці Петра

Кулаковського і Андрія Папкова¹). Вони насичені досить змістовними постановками проблеми та історико-географічними припущеннями, але водночас ставлять важливе питання про особливості виникнення нової області, майбутньої Слобідської України. Якщо шукати основу зображень цього питання в українській історіографії, зв'язок ситуації на кордоні з укладанням Гадяцьких пактів, то треба звернутися до головної візії історії України того часу, бачення тих подій Михайлом Грушевським²). Це класичне зображення, яке однак містить низку подробиць, на які не звернули увагу дослідники наступних поколінь. Сучасні автори зосереджуються переважно на смислах Гадяцької угоди та проблемах з її затвердженням та адаптацією на міжнародних обставинах. Але при цьому вони лише частково зважають на непевності укладання угоди та місцевості, де відбувалися події³).

Заснування Гадяча — це явище «спільного минулого», історії Речі Посполитої, але вже насичене конфліктністю та низкою непорозумінь. Питання «залюднення» східних теренів Київського воєводства, чи вірніше виникнення сталого поселення на т. зв. Новому городищі на Пслі при впадінні у нього річки Груні, на сьогодні є практично вирішеним. Середня течія Псла була уже те-

---

¹Кулаковський П. *Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої, 1618–1648*. Київ, 2008; Папков А. *Порубежье Российского царства и украинских земель Речи Посполитой (конец XVI — первой половины XVII в.)*. Белгород, 2004.

²Див.: Грушевський М.С. *Історія України-Руси*. Т. IX. Ч. 1. Київ, 1995. С. 826–827; Т. IX. Ч. 2. Київ, 1997. С. 1229–1231; Т. X. Київ, 1998 (майже увесь том присвячений подіям довкола Гадяцької угоди).

³Горобець В. *Еліта козацької України в пошуках політичної легітимізації: стосунки з Москвою і Варшавою 1654–1665*. Київ, 2001; Яковлева Т. *Гетьманщина у другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни*. Київ, 1998; Kroll P. *Od ugody hadziackiej do Sudnowa. Kozaczyzna między Rzeczpospolitą a Moskwą w latach 1658–1660*. Warszawa 2008. Останні публікації: *Międzynarodowa Konferencja Naukowa z okazji 360-jej rocznicy podpisania Unii Hadziackiej. Kijów, 19 września 2018 r. Referaty konferencyjne*. Kijów, 2018.

«МАСТЕРСТВО ДО ВОЗРАСТА»
(ремесла та учнівство
на Слобідській Україні 60–90-х рр. XVIII ст.)

Система дорослішання на просторі Європи у ранньомодерний час передбачала віддачу неповнолітнього в науку для того, щоб він опанував якийсь фах і знайшов своє місце в соціально-економічних взаєминах. «Учнівство», найми неповнолітніх, поширення експлуатації та використання дитячої праці складають невід'ємну рису зародження капіталістичних відносин¹⁾. Ситуація на прикладах українських земель не буде винятковою. Напевно слід визнати за аксіому в житті українських ранньомодерних міст — відокремлення підлітка в певному віці від родини, його мандри й віддання в «науку» до майстрів-ремісників. Така ситуація видається невід'ємною рисою системи дорослішання та соціалізації. Але це твердження потребує певних уточнень. Насамперед ідеться про вік учнів: у яких вікових рамках перебували ті, кого приймали на навчання, як довго воно тривало та які існували можливості для реалізації набутих знань. Урешті, постає питання про поширення системи учнівства, навчання «мастерства» у містах та ставлення до неї імперської влади. У нашому ви-

---

¹⁾Мещерякова Н. М. *Пролетариат Англии в процессе формирования (первая половина XVIII века)*. Москва, 1979.; Шлюмбом Ю. *Детство в Германии: проблемы социализации и воспитания в 1700–1850 гг.* // *Адам и Ева: Альманах гендерной истории*. Москва, 2003. № 5. С. 103–120; Kirby Peter. *Child Labour in Britain, 1750–1870*. New-York, 2003.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Агеева Віра 69

Аксаков Іван (Аксаков Іван) 249

Алейников Андрій 59

Александров-Дольник Костянтин
77

Алі, турок 85

Алфьоров Олександр 13

Альбовский Евгений 38, 42, 44,
45, 50, 56

Анастасъев Іван 67

Анастасъев Федір 67

Андрієвський Олексій
(Андрієвський Алексей) 146

Андрійченко Іван 106

Анікеев Андрій 234, 235

Антоненко-Давидович Борис 262

Антоновський Михайло 163

Анущенко Євгенія 99

Апостол Данило 32

Апухтін Іван 39

*Ар'єс Філіп (Ар'єс Філіпп, Ariès
Philippe)* 152, 217

Аргамаков Олексій 226

Арманов Петро 85

Арсеньєв Федір 29

Ар'єс Філіпп див. Ар'єс Філіп

Афанасьева Прасковья 206

Афанасъев Микола 110

Афанасьева Марія див.

Сурміна Марія

Афанасьева Меланія 216

***Багалій Дмитро (Багалей
Дмитрий)*** 10, 43, 44, 45, 48,
50, 51, 52, 58, 60, 64, 67, 147,
178, 186, 187, 188, 189, 217,
220, 222, 225, 227, 229, 239,
240, 246, 248, 250, 251, 261,
262

*Бадінте Елізабет (Badinter
Elisabeth)* 152

Базилевська Марія 162

Базилевські, родина 158, 162

Байбаков Федір 28

Бакай Николай 180

Бакіров Віль 51

Балушок Василь 155, 190, 192

Бандуренко Гаврило 234

Бантиш-Каменський Дмитро 254

Бантійова Лукер'я 94

Банческул Дмитро 56

Барабаш Яким 65

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Австрійська імперія 237

Австрія 53, 249

Адріатичне море 12

Азов 24, 77

Айдар, р. 12

Англія 131, 153, 195

Андріїві лози, м. 46

Андріївка, містечко 108

Арапівка, слобода 212

Артемівка, слобода 230

Архангельська земля 105

Астраханська губернія 100

Атени, м. 248

Балаклійський полк 46

Балаклія, м. 46, 168

Безлюдівка, м. 231

Берестечко, м. 24

Бирюч, м. 87, 97, 115

Бирючанське комісарство 106,
107, 114, 118, 133

Битюг, р. 12

Біла, р. 89

Білгород, м. 23–25, 36, 39, 40, 41,
43

Білгородська область 72

Білгородська смуга 40, 41

Білгородський полк 40, 41, 45

Білка, слобода 204

Білопілля, містечко 212, 213, 215

Богодухів, м. 13, 142, 166

Богодухівська округа 138, 158,
166, 169, 205, 247

Богодухівський повіт 13, 212

Богуславське, с. 135

Богучар, м. 89, 95, 96, 110, 115

Болотниці, с. 137

Борзненський повіт 128

Боровенці, р. 30

Боромля, с. 30

Бранцівки, с. 169

Бровкин, хутір 106

Буковина 249

Валки, м. 65

Валківська округа 129, 132, 162,
169

Валуйський повіт 94, 115

Варва, м. 42

Варшава, м. 18

Веденеєвка, с. 207

Велика Данилівка, с. 213